

Define and Let Go/ An Interview with John Habraken

The name of John Habraken will always be associated with the distinction that he made between 'support' and 'infill' in architectural and urban development projects. In Supports: an Alternative to Mass Housing,¹ he argued that it is people themselves who 'make' their surroundings, with the support making it possible for them to do this within the broad sociocultural context of society. By extension, the support allows for changes in layout and use over the course of time. Fifty years later, it seems that Habraken's message has still not lost any of its importance and his thinking is more popular than ever. Particularly with the contemporary conditions of rapid change and economic uncertainty, under which the future of an architectural or urban development project is uncertain, designers are forced to search for approaches in which the factor of time can play a role in the design. So there was every reason to speak with John Habraken himself and discuss his ideas about time, changeability and the role of the designer in the light of recent architectural and cultural developments. On a wintry December afternoon we visited Habraken at his house in Apeldoorn, a house he built for his mother in the 1950s: a low-lying bungalow in the woods, in which a structure of columns and beams pronouncedly frames the interior. It is logical to limit the distinction of support and infill to the separation between the structure, the base building, and a more or less flexible infill, but that is just a fraction of what Habraken meant by his distinction.

1. On Support and Infill

JH I'm well aware that people often think of the support as if it were a skeleton that you can fill in, but if architects talk about mutability then they are actually referring to flexibility. They do not mean a separation of decisions; they still want to do everything themselves. That has nothing to do with what we are talking about now; we're talking about a separation of control, and that is precisely where architects' resistance to the idea lies, as well as the key. My definition is: the support is the communal. The collective space, the entrances, the corridors, the stairwells, spaces for meetings, you name it. All these are collective spaces, and that is the architect's responsibility. A support cannot be neutral, because then you are doing a disservice to the process. This means the design can be highly specific, and so it should be. That's not the point; it's about the process. You mustn't take in hand

Definiëren en loslaten/ Interview met John Habraken

De naam John Habraken zal voor altijd verbonden blijven met het onderscheid dat hij maakte tussen 'drager' in 'invulling' in architectonische en stedenbouwkundige projecten. In De dragers en de mensen¹ betoogde hij dat het de mensen zelf zijn die hun omgeving 'maken'; de drager stelt hen in staat dit te doen binnen het geheel van de sociaal-culturele context van de samenleving. De drager maakt hiermee veranderingen in inrichting en gebruik in de loop van de tijd mogelijk. Vijftig jaar na dato lijkt Habraken's boodschap nog niets aan belang te hebben ingeboet, en is zijn denken populairder dan ooit. Juist in de hedendaagse conditie van snelle verandering en economische onzekerheid, waarin de toekomst van een architectonisch of stedenbouwkundig project ongewis is, zijn ontwerpers genoodzaakt te zoeken naar benaderingen waarin de factor tijd een rol kan spelen in het ontwerp. Alle reden dus om met John Habraken zelf te spreken en zijn ideeën over tijd, veranderlijkheid en de rol van de ontwerper door te nemen in het licht van recente architectonische en culturele ontwikkelingen. Op een winterse decembermiddag bezochten we Habraken in zijn huis in Apeldoorn, een huis dat hij in de jaren 1950 zelf bouwde voor zijn moeder: een lage bungalow in het bos, waarin een constructie van kolommen en balken het interieur geprononceerd omkadert. Het ligt voor de hand om het onderscheid tussen drager en invulling te beperken tot het onderscheid tussen de constructie en een min of meer flexibele invulling, maar dat is slechts een fractie van wat Habraken met zijn onderscheid bedoelde.

1. Over drager en invulling

JH Ik weet wel dat vaak wordt gedacht aan de drager als aan een skelet dat je kunt invullen. Maar als architecten praten over veranderbaarheid, dan praten ze eigenlijk over flexibiliteit. Ze bedoelen niet een scheiding van beslissingen, ze willen nog steeds alles zelf doen. Dat heeft niets te maken met waar wij nu over praten. Wij praten over een scheiding van zeggenschap. En dat is precies waar de weerstand van architecten tegen het idee zit, en de sleutel. Mijn definitie is: de drager is het gemeenschappelijke. De collectieve ruimte, de ingangen, de gangen, de trappenhuisen, ruimtes voor bijeenkomsten, noem het maar op. Dat zijn allemaal collectieve ruimten, en die zijn de verantwoordelijkheid van de architect. Een drager mag niet neutraal zijn, dan bewijs je namelijk geen dienst aan het proces. Het ontwerp kan dus heel specifiek zijn, en

the things that are better left to other people. You must do what is good for the community – that is our domain. By this I'm not saying that an architect provides solely the structure, which has to be filled out by others, or that he should not be allowed to concern himself with the aesthetic outcome. Quite the contrary. Frank Bijdendijk [director of the Amsterdam-based Stadsnoot housing association, KH/HT] rightly contends that a building must be something that people cherish. It is thanks to the building's expression, the architectural manifestation, that it lasts a long time. People become attached to the environment where they reside and live. That is also the reason why cities endure for a long time. If people are attached to their surroundings, there is less need to radically alter a square or a city.

Architecture is, of course, first and foremost about space, but for me the introduction of the dimension of time was crucial. At the time we naturally realised that the idea of separating support and infill was actually the first introduction of the dimension of time in architectural thinking – and likewise that this concept actually went against the grain, against the ideology of architecture. Yet by thinking about time you start to see the built environment in a totally different way. In my book *The Structure of the Ordinary*,² 'change' is the key to grasping the essence of the built environment. By recognising changes as an essential characteristic of architecture, we were in fact acknowledging the significance of the dimension of time in the built environment. That simultaneously makes the dilemma of the exercise of power urgent: who has control over the design and construction process, and the period thereafter, of course.

However, this prompted resistance straight away. The greatest opposition came from architects, even though residential construction was foreign to them from an historical perspective. They felt they were being deprived of something, since architects had to produce the monuments that would be able to withstand the teeth of time; they did not want any aspect of their creation to be altered. There were in fact some housing associations that were willing to experiment, but the first positive reactions came from the construction sector. I remember a building contractor who popped in and said, 'If you make architects think about structures, then that will open up new possibilities for us in the building industry.' This builder was, of course, an exception. After all, since the introduction of the Dutch

moet het ook zijn; dat is niet het punt. Het gaat om het proces. Je moet je niet bemoeien met de dingen waar andere mensen zich beter mee kunnen bemoeien. Je moet doen wat goed is voor de gemeenschap – dat is ons terrein. Ik zeg dus niet dat een architect enkel de structuur biedt, die door anderen moet worden ingevuld, en dat hij zich niet met het esthetisch eindbeeld mag bemoeien. Integendeel, Frank Bijdendijk [directeur van de Amsterdamse woningbouwvereniging Stadsnoot, KH/HT] betoogt terecht dat een gebouw iets moet zijn dat de mensen liefhebben. Het is de expressie van het gebouw, de architectonische verschijningsvorm, waardoor een gebouw lang stand houdt. Mensen gaan zich hechten aan de omgeving waar ze wonen en leven. Dat is ook de reden waarom steden lang bestaan. Als mensen gehecht zijn aan hun omgeving, is er minder behoefte een plein of een stad radicaal te veranderen.

Architectuur gaat natuurlijk allereerst over ruimte, maar voor mij was de introductie van de dimensie tijd cruciaal. Indertijd realiseerden we ons natuurlijk wel dat de gedachte van scheiding van drager en inbouw eigenlijk voor het eerst een introductie was van de dimensie tijd in het architectonische denken – en ook dat deze gedachte eigenlijk tegen de draad in, tegen de ideologie van de architectuur in gaat. Juist door te denken over tijd ga je de gebouwde omgeving op een heel andere manier zien. In mijn boek *The Structure of the Ordinary*² is 'verandering' de sleutel om de essentie van de gebouwde omgeving te begrijpen. Door verandering als essentiële karakteristiek van architectuur te onderkennen, erkenden we in feite het belang van de dimensie tijd in de gebouwde omgeving. Tegelijkertijd maakt dat het dilemma van de machtsuitoefening urgent: wie heeft er de controle over het ontwerp- en bouwproces, en de periode daarna, natuurlijk.

Daar was echter al meteen weerstand tegen. De meeste oppositie kwam van architecten, hoewel woningbouw historisch gezien aan hen vreemd is. Ze vonden dat hun iets werd afgenomen: architecten moesten immers het monument maken dat de tijd zou kunnen weerstaan. Ze wilden niet dat er aan hun creatie iets veranderde. Er waren wel woningbouwverenigingen die wat wilden proberen, maar de eerste positieve reacties kregen we uit de bouwwereld. Ik herinner me dat er een aannemer binnen kwam stappen die zei: als jullie architecten laten nadenken over structuren, dan opent dat voor ons

1
N.J. Habraken, *Supports: an Alternative to Mass Housing* (London / New York: The Architectural Press / Praeger, 1972); originally published as *De dragers en de mensen: het einde van de massawoningbouw* (Amsterdam: Scheltema & Holkema, 1961).

2
N.J. Habraken, *The Structure of the Ordinary: Form and Control in the Built Environment* (Cambridge, MA: MIT Press, 1998).

1
N.J. Habraken, *De dragers en de mensen: het einde van de massawoningbouw* (Amsterdam: Scheltema & Holkema, 1961).

2
N.J. Habraken, *The Structure of the Ordinary: Form and Control in the Built Environment* (Cambridge, MA: MIT Press, 1998).

Housing Act in 1902 there has been a very top-down system, an order that establishes the role of all the parties involved: designers, building contractors, commissioners, housing associations, banks – the whole system is founded on the fact that the inhabitant does not take part.

2. On the Changing Role of the Architect

KH / HT But didn't the 1960s, when you published your ideas, also see the emergence of resident participation?

JH That was certainly in the ascendant at the time, but that was not what we meant. You were suddenly confronted by a culture of people who championed participation, but then they said: 'We will, however, be taking charge of that participation process.' But nobody had any idea who the future residents would be, so they tried to bring together some people and talk with them. Ultimately it was an implicit given that the professional took the decision and not the residents. We actually said that we didn't want any involvement from the residents, but their say-so.

KH / HT In your plea to allow greater leeway for the infill of the users themselves, you were limiting the role of the architect: an important part of the elaboration and fitting-out of the interior was left to the user. Weren't you afraid of marginalising the architect, or did you see a different role for the architect?

JH You would think that was the case, but I'm convinced that it makes our work much more interesting. What we proposed was to produce a building block without floor plans, while from a professional perspective the floor plan was the first thing that needed to be established. And that was then multiplied however many times. Once that floor plan was established everyone could decide: where the mains and wiring would run, what the structure had to be like, what it could cost and so on. So if you eliminate the floor plan you actually radically reverse the process. And that makes it more interesting for the architect, because you are rid of the carry-on with those little floor plans. The idea that a building is a multiplication of a floor plan is, of course, absurd! Just the idea that all the professionals would busy themselves with that one little floor plan which had been vetted down to the very last 10 cm by the ministry . . .

KH / HT So you liberated the architect from the floor plan?

JH Yes. I did in fact steer the architect towards what it all boils down to. Architects have always been concerned with the communal, and the support is the communal: that is the genuine architecture. That is what the people have in common, and it is not only the building but the public space as well, inside and outside, and that is what architects are good at. You see, an urban planner isn't concerned with the architecture of

in de bouwwereld nieuwe mogelijkheden. Deze aannemer was natuurlijk wel een uitzondering. Er is sinds de woningwet van 1902 immers een heel top-down bestel, waarin de rol van alle betrokken partijen is vastgelegd: ontwerpers, bouwers, opdrachtgevers, woningbouwverenigingen, banken; het hele stelsel is gebaseerd op het feit dat de bewoner niet meedoet.

2. Over de veranderende rol van de architect

KH / HT Toch worden de jaren 1960, waarin u uw ideeën publiceerde, ook juist gekenmerkt door het ontstaan van bewonersparticipatie?

JH Inderdaad is die toen opgekomen, maar dat was niet wat wij bedoelden. Je kreeg toen ineens een cultuur van mensen die participatie voorstonden, maar dan zeiden: wij zullen dat participatieproces wel even leiden. Maar het was helemaal nog niet bekend wie de bewoners zouden zijn, dus men probeerde wat mensen bij elkaar te krijgen en ermee te praten. Uiteindelijk was het een impliciet gegeven dat de professional de beslissing nam en niet de bewoners. Wij zeiden juist: we willen geen inspraak, maar zeggenschap van de bewoners.

KH / HT In uw betoog meer ruimte te laten voor eigen invulling van gebruikers, beperkte u de rol van de architect: een belangrijk deel van de uitwerking en inrichting werd immers aan de gebruiker overgelaten. Was u niet bang de rol van de architect te marginaliseren, of zag u een andere rol voor de architect?

JH Dat zou je denken, maar ik ben ervan overtuigd dat het ons werk veel interessanter maakt. Wat wij voorstelden was het maken van een bouwblok zonder plattegronden, terwijl professioneel gezien de plattegrond juist het eerste bekend moest zijn. En die werd dan zoveel maal vermenigvuldigd. Als die plattegrond er was, kon iedereen beslissen: hoe de pijpen en de leidingen liepen, hoe de constructie moest zijn, wat het kosten mocht, etc. Dus als je de plattegrond elimineert, keer je het proces eigenlijk radicaal om. En dat maakt het voor de architect interessanter, want je bent af van het gedoe met die plattegrondjes. De idee dat een gebouw een vermenigvuldiging van een plattegrond is, is natuurlijk absurd! De idee dat alle professionals zich zouden bezighouden met dat ene plattegrondje, dat tot de laatste 10 centimeter wordt uitgevlooid door het ministerie...

KH / HT Dus u bevrijdde de architect van de plattegrond?

JH Ja, ik bracht hem inderdaad daar waar het echt om gaat. Architecten hebben zich altijd bezig gehouden met het gemeenschappelijke. En de drager is het gemeenschappelijke: dat is de echte architectuur. Dat is wat de mensen gemeenschappelijk hebben. Dat is niet alleen het gebouw maar ook de publieke ruimte,

the buildings that are realised within the city; he produces a framework, a context in which architects can work. That insight led us to the concept of levels, which became a guiding principle for us: wherever you are working you are always busy working within something that has already been made by someone else, and what you make becomes a context for someone else. If that's not the inhabitant, then an interior architect. And if you concentrate on your own level then you can also be much more open towards unexpected changes, you can improvise more. I've always thought that was really important in education as well. With a large project, the way you structure the architectural principles in such a way that you can still use them to proceed in different directions is crucial. That is also related to the attitude of the designer, who must have a clear-cut vision for the crux of the project. With this you can head in different directions, and dealing with what was not foreseen makes the profession even more exciting! In short, as a designer you do not need to have a vision of the end point; but you must find a way to state or erect the things that you find important. How precisely that will be combined in a particular situation is something that only evolves during the course of the process.

KH / HT So according to you the architect does not have to maintain control over a project from A to Z?

JH No, that's just ideology. It's not for nothing that architects love designing villas most. Mies van der Rohe, Le Corbusier, Rietveld: their best works were villas. The history of modern architecture can actually be written on the basis of villas, because that is where an architect has full control. The moment you become involved in producing a much larger building that becomes a ludicrous stance.

A decade ago we were stuck in an ideology, in which self-expression and the originality of the architect were declared sacred. For a long time that was the very cornerstone of the profession. Luckily that era now lies far behind us. Now, happily, there is a revival of interest in the question that we posed about the communal system, in which everyone is personally free. And those two things are then also inseparable. I can only manifest myself if I fit in somewhere, in the same way you will only be understood if you speak a language. So now we must devote attention to the communality of that design. The typologies, the patterns, you name it. It's a very open field, which has remained fallow and unexplored for a very long time, a terrain where the past was always a great force. If you look at historical cities a very clear-cut typology prevails, but at the same time each house boasted its own identity. We must re-find that balance, and it will undoubtedly lie somewhere else than it did in the past.

binnen en buiten; dat is waar architecten goed in zijn. Kijk, een stedenbouwer houdt zich ook niet bezig met de architectuur van de gebouwen die in de stad komen; die maakt een framework, een context waarin architecten kunnen werken. Dat inzicht leidde ons tot het begrip van niveaus; het werd onze leidraad. Waar je ook werkt, je bent altijd bezig in iets te werken dat een ander al heeft gemaakt, en wat je maakt wordt een context voor weer iemand anders. Is het niet de bewoner, dan een interieurarchitect. En als je de aandacht concentreert op je eigen niveau, dan kun je ook veel opener staan voor onverwachte veranderingen; je kunt meer improviseren. Dat heb ik ook in het onderwijs altijd heel belangrijk gevonden. Dat het bij een groot project cruciaal is, hoe je de architectonische uitgangspunten structureert op een zodanige manier, dat je daarmee nog verschillende kanten op kunt. Dat heeft ook te maken met de houding van de ontwerper, die moet een duidelijke visie hebben op de kern van het project. Daarmee kun je verschillende kanten op, en juist het omgaan met wat niet voorzien was maakt het vak dan leuker! Kortom, als ontwerper hoef je geen visie te hebben op het eindpunt, maar moet je een manier vinden waarop je de dingen die je belangrijk vindt, kunt zeggen of neerzetten. Hoe het dan precies samengevoegd wordt in een specifieke situatie, ontwikkelt zich pas in de loop van het proces.

KH / HT Dus volgens u hoeft de architect een project niet van A tot Z in de hand te houden?

JH Nee, dat is maar ideologie. Niet voor niets houden architecten het meest van het ontwerpen van villa's. Mies van der Rohe, Le Corbusier, Rietveld: hun beste werken waren villa's. De geschiedenis van de moderne architectuur is eigenlijk te beschrijven aan de hand van villa's. Want dat is waar een architect de volledige controle heeft. Op het moment dat je een veel groter gebouw gaat maken, wordt dat een absurde houding.

Een decennium geleden bevonden we ons in een ideologie, waarin zelfexpressie en originaliteit van de architect heilig werden verklaard. Dat is toch wel een tijd lang de grondslag van het vak geweest. Gelukkig ligt die periode achter ons. Er ontstaat nu gelukkig weer belangstelling voor de vraag die we stelden naar het gemeenschappelijke stelsel, waarbinnen een ieder zelf vrij is. En die twee zijn ook weer niet te scheiden. Ik kan mijzelf pas manifesteren als ik ergens in pas. Je wordt pas begrepen als je een taal spreekt. We moeten dus nu aandacht geven aan de gemeenschappelijkheid van dat ontwerp. De typologieën, de patronen, noem maar op. Een open veld, dat heel lang braak heeft gelegen. En waarin het verleden natuurlijk altijd een grote kracht was. Als je naar historische steden kijkt, was daar sprake van een heel duidelijke typologie, maar tegelijkertijd had ieder huis zijn eigen identiteit. Die balans moeten we

3. On Theory and Practice

KH/HT When you elaborated and published your ideas, you were working in an academic environment. You deliberately maintained a distance from practice and did not actively put your ideas into practice, as was the case with Lucien Kroll in Belgium. Why did you do that?

JH I quite consciously maintained a distance. I did that because I wanted people to think about how they ought to go about things for themselves. If I had built things myself then it would have been too easy for others to react primarily to the visual result: 'That's the way Habraken does it, but we don't do it like that.' Realising that this therefore calls for a totally new process, I was primarily interested in finding the methodology that you need as an architect. How do you design something that is 'open-ended'? We felt that it was our task to figure that out, so that architects could play a positive role in this new situation. With hindsight, that was also the first time that design methodology was formulated as research. In England there were some people who were also talking about methodology at the time, but that fizzled out fairly quickly, because they were searching for a method that would guarantee the production of good designs. But you have to distinguish value judgements from methodology. Within every method you can do dumb things and good things. Methodology is a prerequisite for quality, but not a guarantee; it's not a recipe.

Lucien Kroll was the first architect to employ this. He burst in and said, 'This is just what we need.' He immediately adopted the dimensioning system and his project in Louvain-la-Neuve is based entirely on this body of thought. The contact with him was highly stimulating. He was himself concerned with similar themes and he recognised us as a support, because we could underpin that methodologically. So there were always colleagues, even young ones, who were enthusiastic about it. What I did learn back then was that you must always issue a warning: letting go of things does not make the work of the architect any easier – quite the reverse.

KH/HT You already mentioned urban design, where the distinction between urban structure and architectural infill is widely accepted. You brought this idea to architecture. Do you see a big difference between the two?

JH The principle is the same: there is a succession of interventions on different scales, and in general the larger scale provides the context for the lower level and so on, all the way down to the inhabitant who furnishes his home. But the novelty of the support and the infill was that it creates a new level: the buildings become larger and larger. And if something grows – just like in nature – then it will start to divide itself into several levels. That is why 'open building' projects for office blocks or shopping malls evolved very

terugvinden, en zal ongetwijfeld ergens anders liggen dan in de geschiedenis.

3. Over theorie en praktijk

KH/HT Toen u uw ideeën uitwerkte en publiceerde, werkte u in een academische omgeving. U hebt bewust afstand gehouden tot de praktijk, en niet, zoals Lucien Kroll in België, actief uw ideeën in de praktijk gebracht. Waarom deed u dat?

JH Ik heb inderdaad heel bewust afstand gehouden. Dat deed ik, omdat ik wilde dat mensen zelf zouden nadenken over hoe je het zou moeten doen. Wanneer ik zelf zou bouwen, was het te gemakkelijk voor anderen om vooral op het beeld te reageren: dat is de manier waarop Habraken het doet, maar zo doen wij dat niet. Ik was vooral – mij realiserende dat je dus een heel nieuw proces nodig hebt – geïnteresseerd om de methodologie te vinden, die je als architect nodig hebt. Hoe ontwerp je nu iets dat open-ended is? Wij vonden dat het onze taak was om dat uit te zoeken, zodat architecten in deze nieuwe situatie een goede rol konden spelen. Achteraf gezien was dat ook voor het eerst, dat ontwerpmethodologie als onderzoek werd geformuleerd. Er waren toen in Engeland wel wat mensen die ook over methodologie spraken, maar dat is vrij gauw doodgebloed, omdat zij zochten naar een methode die garandeerde dat er goede ontwerpen zouden ontstaan. Maar je moet waardeoordeelen scheiden van methodologie. Je kunt in elke methode stomme dingen doen en goede dingen. Methodologie is een voorwaarde voor kwaliteit, geen garantie; het is geen recept.

Lucien Kroll was de eerste architect die ermee aan de slag ging. Hij kwam binnenvallen en zei: 'dit hebben we nodig'. Hij heeft toen onmiddellijk de maatsystematiek overgenomen. Zijn project in Louvain-la-Neuve is helemaal op dit gedachtegoed gebaseerd. Het contact met hem was heel stimulerend. Hij was zelf met vergelijkbare thema's bezig en herkende in ons een steun, omdat wij dat methodologisch konden onderbouwen. Dus er waren altijd wel collega's, ook jongeren, die daar enthousiast over waren. Ik heb toen wel geleerd dat je altijd moet waarschuwen: het werk van de architect wordt niet gemakkelijker door dingen los te laten, integendeel.

KH/HT U noemde al de stedenbouw. In de stedenbouw is het onderscheid tussen stedelijke structuur en bouwkundige invulling wel gemeengoed. U bracht dit idee naar de architectuur. Ziet u tussen beide een groot verschil?

JH Het principe is hetzelfde: er is een opeenvolging van interventies op verschillende schalen, en de grotere schaal geeft in het algemeen de context voor het lagere niveau, etc. Tot aan de bewoner die zijn woning inricht. Maar de nieuwigheid van de drager en de inbouw was dat er een nieuw niveau ontstaat: de gebouwen worden steeds groter. En als iets steeds groter

naturally, in response to the requirements of the clients. After all, with such large surface areas, for them it was commercially interesting to rent out space to people who can arrange it themselves.

KH / HT Architecture is about the building's manifestation in the city and in the landscape. That certainly applies for the major projects you are referring to. With the project in Louvain-la-Neuve, Lucien Kroll lets go of the control over that manifestation. In that case the façade is determined by a process involving the residents. What is your view on this? After all, in your vision the façade is also a support: that of the collective identity of the building.

JH In some cultures that façade is fairly uniform. British Georgian architecture, for example, with uniform squares and façades, only the entrances are different, and the houses behind them might all be different. In the Netherlands everyone had his own facade, so where you set that boundary of the support is more culturally determined. But it is certainly true that when you produce a building as an architect, you are making an addition to the city's public domain. And that is also the task of the architect, in my opinion.

4. On the Private and the Public

KH / HT In preparation for this conversation you wrote to us: 'There are forces that demand a response from architecture to the user's need for personal identity. And there are others who desire a more stable collective identity in an environment that is increasingly difficult to understand. These impulses from everyday life are what necessitate thinking in terms of time. Are they incompatible or reconcilable? If it were down to the profession and the architect's primary urge to identify himself, then the dimension of time is not needed.' By extension you are suggesting that the urgency of 'open building' is different to 50 years ago. Could you elaborate on this 'identity crisis' that you have noted? How do you perceive the contemporary context of the architectural project?

JH Because we no longer bear a clear-cut individual responsibility, the communal has also been lost.

KH / HT Are you alluding to the blurring between the private and the public?

JH Yes, the two go together. If you refuse to see that distinction then it produces something that is neither of the two. The architect sees a residential building as an object, a piece of architecture, not as a component of three-dimensional urban planning or something that is an incentive for the individual resident to intervene there. I think that people who bear personal responsibility for their own home want to look after the communal – they put their minds to it. If I have

wordt (net als in de natuur), gaat het zich opdelen in meerdere niveaus. Dat is waarom 'open bouwen'-projecten voor kantoorgebouwen of shopping malls heel natuurlijk zijn ontstaan: vanuit de opdrachtgevers. Het was voor hen immers commercieel interessant om bij zulke grote oppervlakken, ruimte te verhuren aan mensen die haar zelf kunnen indelen.

KH / HT Architectuur gaat ook over de manifestatie van het gebouw in de stad en in het landschap. Dat geldt zeker voor de grote projecten waar u het over heeft. Lucien Kroll laat bij het project in Louvain-la-Neuve juist de regie over die manifestatie los. In dat geval is de gevel bepaald vanuit een proces met de bewoners. Hoe kijkt u daar tegen aan? In uw visie is immers de gevel ook een drager: die van de collectieve identiteit van het gebouw?

JH In sommige culturen is die gevel vrij uniform. British Georgian architectuur, bijvoorbeeld, met uniforme pleinen en gevels; alleen de ingangen zijn anders, en de woningen erachter kunnen allemaal anders zijn. In Nederland had iedereen zijn eigen gevel. Dus het is meer cultuurbepaald, waar je die grens legt van de drager. Maar het is zeker waar dat wanneer je als architect een gebouw maakt, je iets toevoegt aan het publieke gebied van de stad. Dat is volgens mij ook de taak van de architect.

4. Over het private en het publieke

KH / HT In de voorbereiding op dit gesprek, schreef u ons: 'Er zijn krachten die vragen naar een antwoord van de architectuur op de behoefte aan persoonlijke identiteit van de gebruiker. En weer anderen die verlangen naar een stabielere collectieve identiteit in een steeds moeilijker te begrijpen omgeving. Die impulsen vanuit het dagelijkse leven zijn wat het denken in termen van tijd nodig maakt. Zijn ze tegenstrijdig of verzoenbaar? Als het aan de professie lag en de drang van de architect vooral zichzelf te identificeren, is de dimensie tijd niet nodig.' U suggereert daarmee dat de urgentie voor het 'open bouwen' een andere is dan 50 jaar geleden. Kunt u ingaan op deze 'identiteitscrisis' die u signaleert? Hoe ziet u de hedendaagse context van het architectonisch project?

JH Doordat we niet meer een heldere individuele verantwoordelijkheid hebben, is ook het gemeenschappelijke verloren gegaan.

KH / HT U doelt op de vervaging tussen het private en het publieke?

JH Ja, die twee gaan samen. Als je dat onderscheid niet wilt zien, dan ontstaat er iets dat geen van tweeën is. Een woongebouw wordt door de architect gezien als een object, een stuk architectuur, niet als een stuk driedimensionale stedenbouw, of iets dat een stimulans is voor de individuele bewoner om daar zelf in te interveniëren. Ik denk dat mensen die zelf de

no personal responsibility and I am not allowed to do anything then what will I care whether those staircases are well-maintained? That difference is clearly evident, in the difference between mass housing in China and South Korea, for example. In China they introduced a strict regime of mass housing construction in order to uplift the proletariat. But the proletariat was given absolutely no responsibility. I have never seen stairwells that were such a rubbish tip as there. There were similar mass house-building projects in South Korea: huge, uniform blocks of flats. But generous subsidies meant that residents could buy a home cheaply, and this meant they were directly responsible for their own living environment. Those people did some intriguing things with the collective spaces around the staircase. They collected money to build a porter's lodge and hire a porter, who ensured that the communal space was kept clean and knew who was allowed in or not. So the habitat was immediately looked after. And the next thing was that many people shifted the glazed façade on their standard balconies with a depth of 1.20 m, to make their homes bigger. That produced a really intriguing architecture, because all those glazed façades were realised by small contractors, so they were all slightly different. It resulted in a wonderful edifice with a huge variation. When people bear responsibility themselves and dedicate themselves and invest, then this also establishes the communal. It is taken care of, from the bottom up.

A year ago a law was passed in Japan to stimulate all kinds of residential buildings being allowed to 'survive' for a long time, for up to 200 years. It is a statutory form of sustainability that is based on the theme of the distinction between support and infill. There they call it skeleton and infill, which is in my opinion a poor term, though well-intended. That law refers to a technical report which sets out the conditions that the proprietor of such a building must meet in order to be recognised, so that he can then receive a tax reduction. So it is not the builder or the developer but the owner who reaps the benefits, but the builder and the developer are fully aware that they can ask for more money when they deliver work that satisfies these conditions. These technical requirements amount to a building being seen as a combination, an orchestration, of all sorts of subsystems. And each subsystem can be of its own specific age. Some subsystems are determined by technical capacity: they simply wear out. But other subsystems are determined by their usage: kitchens and bathrooms, for example, are also subject to changing domestic preferences. To give a detailed example, the shared waste pipe of a residential building must be renewed every 50 years. So you have to design in such a way that there is space alongside that drain for a second drain, so that you can connect the second waste pipe and take away the first. So this is a ground-breaking law, which first

verantwoordelijkheid hebben voor hun eigen woning, zich willen bemoeien met het gemeenschappelijke, zich daarvoor inzetten. Als ik niet zelf verantwoordelijk ben, en ik niets mag doen, wat zal het mij dan een zorg zijn hoe die trappenhuisen onderhouden worden. Dat verschil is heel duidelijk te zien, bijvoorbeeld in het verschil tussen de massawoningbouw in China en Zuid-Korea. In China bestond een streng regime van massawoningbouw, om het proletariaat te verheffen. Maar het proletariaat kreeg helemaal geen verantwoordelijkheid. Ik heb nergens trappenhuisen gezien die zo'n vuilnishoop waren als daar. In Zuid-Korea waren ook zulke massawoningbouwprojecten: enorme uniforme flatgebouwen. Maar via grote subsidies konden bewoners goedkoop een woning kopen, en daarmee werden ze meteen verantwoordelijk voor hun eigen leefomgeving. Die mensen deden daar erg interessante dingen met de collectieve ruimten rondom het trappenhuis. Er werd geld ingezameld om een loge te bouwen en een portier te huren. Die zorgde ervoor dat het schoon bleef en die wist wie er wel en niet in mochten. Dus het territorium werd meteen verzorgd. En het volgende was dat veel mensen de glasgevel naar buiten zetten op hun standaard balkons van 1,20 meter, zodat die woning groter werd. Dat maakte een heel interessante architectuur, want al die glasgevels waren door kleine aannemers gemaakt, en dus waren ze allemaal net een beetje anders. Je kreeg daardoor een prachtige gevel met enorme variatie. Op het moment dat mensen zelf verantwoordelijkheid hebben en zich inzetten en investeren, ontstaat het gemeenschappelijke ook. Dat wordt verzorgd, van onderop.

In Japan is een jaar geleden een wet aangenomen om te bevorderen dat woongebouwen van allerlei soorten lang kunnen 'overleven', tot wel 200 jaar. Een wettelijke vorm van duurzaamheid die gebaseerd is op de scheiding tussen drager en inbouw. Ze noemen het daar skeleton and infill (wat mij betreft een slechte term, maar goed bedoeld). De wet verwijst naar een technische rapportage, waarin de voorwaarden staan waaraan de eigenaar van zo'n gebouw moet voldoen om erkend te worden, zodat hij vervolgens belastingverlaging kan krijgen. Het is dus niet de bouwer, of de ontwikkelaar, maar de eigenaar die de voordelen krijgt. Maar de bouwer en de ontwikkelaar weten natuurlijk dat ze meer geld kunnen vragen, wanneer ze werk leveren dat aan deze voorwaarden voldoet. Die technische eisen komen erop neer dat een gebouw wordt gezien als een combinatie, een orkestratie, van allerlei soorten subsystemen. En ieder systeem kan zijn eigen leeftijd hebben. Sommige subsystemen worden bepaald door technisch vermogen, ze slijten gewoon. Maar andere subsystemen worden bepaald door het gebruik: keukens en badkamers bijvoorbeeld, zijn ook onderhevig aan veranderende woonwensen. Om een detailvoorbeeld te noemen: de gemeenschappelijke afvoer van een woongebouw moet

introduces the factor of time into the thinking of the building professions.

5. On the Topicality of the Body of Thought

KH / HT Can you name any recent projects in which the seminal ideas of the Foundational for Architectural Research (Stichting Architecten Research, or SAR) have been employed in a contemporary manner?

JH At a given moment the SAR evolved into what is now called the Open Building network. Officially that is a kind of working group within the CIB,³ a fairly informal association that maintains contact and meets once a year in a different country. That network has already existed for 17 years and has therefore gradually developed further. Now it is run by three people: Stephen Kendall from Ball State University in the USA, Kazunobo Minami from Shibaura University in Tokyo, and Beisi Jia from Hong Kong University. The first two are former students of mine. This network propagated a great interest in so-called Open Building on an international level, and not only in residential construction but more generally. There were of course other interesting initiatives in this sphere that emerged in parallel with this. In the USA, for example, office buildings and shopping malls are being produced as empty shells, so that tenants can decide what they want for themselves. The Americans have a whole system for how you must do that financially and in terms of legislation, simply because of market pressure.

Hospital construction is another intriguing field. There is a recent project in Bern that goes a long way in its application of the open building methodology. In Switzerland it is common for a canton to have its own building department, which serves as the commissioner for public buildings. The director of this department in Bern is the architect Giorgio Macchi. When an intensive care unit had to be added to the university hospital – a major project – Macchi ascertained that these hospitals changed so much, even during construction, that the standard approach was no longer efficient. In this project he applied a very strict separation between what he called the primary and secondary structures. He therefore launched a design competition for the primary structure without even mentioning the secondary one, so they had to produce a design without floor plans. In addition he stipulated that for the primary structure the participating architects had no experience with hospital construction.

3

The acronym for the International Council for Research and Innovation in Building and Construction's working commission Open Building Implementation. See <http://www.open-building.org>.

om de 50 jaar vernieuwd worden. Dus je moet zo ontwerpen, dat naast die afvoer nog een ruimte komt voor een tweede afvoer, zodat je die tweede kunt aansluiten en die eerste kunt weghalen. Een baanbrekende wet dus, die voor het eerst de factor tijd invoert in het denken van de professies.

5. Over de actualiteit van het gedachtegoed

KH / HT Kunt u recente projecten noemen waarbij het gedachtegoed van de Stichting Architecten Research (SAR) van destijds op een hedendaagse manier wordt toegepast?

JH De SAR is op een gegeven moment geëvolueerd in wat nu het 'open bouwen'-netwerk heet. Officieel is dat een werkgroep van het CIB, een informeel gezelschap dat contact houdt en één keer per jaar bij elkaar komt in telkens een ander land.³ Dat netwerk bestaat al 17 jaar en heeft zich zo langzamerhand verder ontwikkeld. Nu wordt het gerund door drie mensen: Stephen Kendall van Ball State University in de VS, Kazunobo Minami van Shibaura University, Tokio en Beisi Jia van Hong Kong University. De eerste twee zijn oud-leerlingen van mij. Vanuit dit netwerk is op internationaal niveau een grote belangstelling voor het zogenaamde 'open bouwen' ontstaan, niet alleen in de woningbouw, maar meer in het algemeen. Parallel daaraan bestonden natuurlijk ook andere interessante initiatieven op dit vlak. In de VS worden bijvoorbeeld kantoorgebouwen en shopping malls leeg opgeleverd, zodat huurders zelf bepalen wat ze willen. Amerikanen hebben een heel systeem hoe dat je dat financieel en qua regelgeving moet doen, eenvoudigweg door de druk van de markt.

Ook de ziekenhuisbouw is een interessant terrein. In Bern is een recent project, dat ver gaat in zijn toepassing van de 'open bouwen'-methodologie. In Zwitserland is het gebruikelijk dat het kanton zijn eigen bouwafdeling heeft, die opdrachtgever is voor publieke gebouwen. Directeur van deze afdeling in Bern is de architect Giorgio Macchi. Toen er een intensive care afdeling aan het universiteitsziekenhuis moest worden toegevoegd (een groot project), stelde Macchi vast dat die ziekenhuizen zoveel veranderen, ook al tijdens de bouw, dat de gebruikelijke benadering niet meer efficiënt was. Hij bracht in dit project een heel strikte scheiding aan tussen wat hij primaire en secundaire structuur noemde. Zo werd er een prijsvraag uitgeschreven voor de primaire structuur zonder te vragen naar de secundaire. Dus men moest een ontwerp maken zonder plattegronden. Bovendien had

3

International Council for Research and Innovation in Building and Construction, working commission Open Building Implementation <http://www.open-building.org/>.

That ran up against the requisite opposition, of course. He argued that architects who have too much experience are not sufficiently open to new ideas. Once construction of this primary structure was under way, he held a design competition for the secondary system, and for that you did need to have experience with hospital construction.

In the Netherlands, the 'Solids' project by Frank Bijdendijk, who I mentioned earlier, is an interesting case at the moment. Here too the idea is that if a building has to last for a long time then it must be a building that is open and flexible, but at the same time a building that people cherish. By this he doesn't mean that architects must find it attractive, though the two can of course go hand in hand. [smiles]

KH / HT So your trail-blazing ideas from back then, about the role of the architect and allowing the factor of time into the process, have indeed taken root in design practice over the years?

JH I've noticed that you can now begin at a different point. The focus of attention among architects is shifting. I've now been back from the USA for a decade, and even there the field is shifting. There is certainly evidence of a crisis in the profession: people are not so sure which direction they should take. This has the advantage that they are very pragmatic, open to all kinds of approaches; they want something more mutable and flexible than that macho thing with that huge emphasis on self-expression. Something else you see is that people are starting to reinvent the wheel again, that there is renewed interest in methodology: precisely what I was already looking for at the time. The idea that you have to be concerned with methodology is still barely accepted, or known, I should say – method was always seen as a hindrance, once again because of the misconception that it is not a recipe but a way of handling things. As an architect you need method to be able to work together – certainly when there are so many different actors involved in a process. That is why we have a system of measurement, for example. That explains the renewed interest in methodological notions such as themes, typologies and patterns. After all, these are the things that are communal, the supports, as it were. Within the 'open building' network and the SAR we of course had an extremely long track record in these things. Hopefully that will now become more widely accepted again.

Translation: Andrew May

hij als eis gesteld dat de deelnemende architecten voor de primaire structuur géén ervaring hadden op het terrein van de ziekenhuisbouw. Dat stuitte natuurlijk op de nodige weerstand. Hij redeneerde: architecten die te veel ervaring hebben, staan niet genoeg open voor nieuwe ideeën. Nadat de bouw van deze primaire structuur was gestart, is er een prijsvraag geweest voor het secundaire systeem. En daarvoor moest je juist wel ervaring hebben in de ziekenhuisbouw.

In Nederland is momenteel het 'solids'-project van de eerder genoemde Frank Bijdendijk interessant. Ook hier is de gedachte: als een gebouw lang moet bestaan, moet het open en flexibel is zijn, maar tegelijkertijd een gebouw dat de mensen liefhebben. Daarmee bedoelt hij niet dat architecten het mooi vinden, hoewel dat natuurlijk wel kan samengaan. [lacht]

KH / HT Dus uw baanbrekende gedachten van destijds over de rol van de architect en het toelaten van de factor tijd in het proces hebben zich in de loop der jaren toch geworteld in de ontwerppraktijk?

JH Ik merk in dat je nu op een ander punt kunt beginnen. De aandacht van architecten is aan het verschuiven. Ik ben nu tien jaar terug uit Amerika, ook daar verschuift het veld. Wel is er sprake van een crisis in het vak: men weet niet zo goed wat de richting nu moet zijn. Dat heeft het voordeel dat men heel pragmatisch is, open staat voor allerlei benaderingen; iets meer bewegelijks wil hebben dan dat machogedoe met die enorme nadruk op zelfexpressie. Je ziet ook dat mensen het wiel weer opnieuw gaan uitvinden, er ontstaat weer interesse voor methodologie: precies waar ik destijds al naar op zoek was. De gedachte dat je je met methodologie moet bezighouden, is nog nauwelijks aanvaard, of bekend, zo moet ik het zeggen – methode werd altijd gezien als een belemmering, alweer door het misverstand dat het niet een recept is, maar een manier waarop je de dingen hanteert. Als architect heb je methode nodig om te kunnen samenwerken, zeker wanneer er zoveel verschillende spelers in een proces zijn. Daarom hebben we bijvoorbeeld een maatstelsel. Dat verklaart de hernieuwde interesse voor methodologische begrippen als thema's, typologieën, patronen. Dat zijn immers de dingen die gemeenschappelijk zijn, dragers zagezegd. In het 'open bouwen'-netwerk en in de SAR hadden we natuurlijk een enorme track record van die dingen. Hopelijk wordt dat nu weer meer gemeengoed.